

Ayşe Aslı OKTAY¹
Orcid: 0000-0002-3876-4765

Filiz TAŞ²
Orcid: 0000-0002-8466-2735

Merve GÜLPAK³
Orcid: 0000-0003-0585-3160

Fadime YEL⁴
Orcid: 0000-0003-3512-6255

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı

³ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, İç Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı

⁴ Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, İlk ve Acil Yardım Programı

Sorumlu Yazar (Correspondence Author):

Ayşe Aslı OKTAY
ayseaslioktay@ksu.edu.tr

Anahtar Sözcükler:

Hasta hakları; hemşirelik; hasta.

Key Words:

Patient rights; nursing; patient.

Bir Üniversite Hastanesinde Hastaların Hasta Haklarını Kullanma Tutumunun İncelenmesi

Examining The Attitudes of the Patients At A University Hospital Towards Using Patient Rights

Bu çalışma Uluslararası Hemşirelik Uygulamalarında Etik Kongresinde (11-12 Eylül 2017 İzmir) Sözel Bildiri olarak sunulmuş, kongre kitabında özet bildiri şeklinde yer almıştır.

Gönderilme Tarihi: 12 Aralık 2020

Kabul Tarihi: 24 Haziran 2021

ÖZ

Amaç: Bu çalışma, hastaların hasta haklarını kullanmalarına ilişkin tutumlarını değerlendirmek amacı ile yapılmıştır.

Yöntem: Kesitsel olarak planlanan bu araştırma Haziran 2017-Eylül 2017 tarihleri arasında yapılmıştır. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesinde yatarak tedavi gören ve çalışma kriterlerini sağlayan 326 hasta ile gerçekleştirilmiştir. Veriler; Tanıtıcı Bilgi Formu ve Hasta Haklarını Kullanma Tutumu Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin analizinde sayı-yüzde dağılımı, ortalama ve Student t testi kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmaya katılan hastaların yaş ortalaması 51.5±17.5 olup, %46.3'ü kadın, %53.7'si erkektir. Hastaların hastanede kalış süreleri ortalama 9.4±17.8 gün olup, bu hastaların %48.5'i dahili kliniklerde, %51.5'i cerrahi kliniklerde tedavi görmektedir. Çalışmaya katılan hastalardan %53.1'i hasta hakları konusunda bilgisinin olmadığını ifade ederken, %54.9'u hastanede hasta hakları birimi olduğunu bilmediğini belirtmiştir. Hastaların ölçekten aldıkları toplam puan ortalamasının 122.0±14.8 olduğu saptanmıştır. Cinsiyet ile ölçeğin toplam ve alt boyutları karşılaştırıldığında sadece organ nakli alt boyutunda kadınların puan ortalaması istatistiksel olarak anlamlı derecede (p=0.00) yüksek bulunmuştur. Hasta hakları hakkında bilgisi olan (p=0.00) ve hastanede hasta hakları birimi olduğunu bildiğini ifade eden hastaların (p=0.00) ölçekten aldıkları puan ortalaması daha yüksektir. Eğitim durumu, yaş grubu, yaşadığı yer, ekonomik durum, kronik hastalığın varlığı ve daha önce yatarak tedavi görme durumunun hasta haklarını kullanma tutumları üzerinde etkili olmadığı saptanmıştır.

Sonuç: Hastaların haklarını kullanma tutum ölçeği puan ortalamasının yüksek olduğu ve dolayısıyla da hasta hakları kullanmaları konusunda olumlu tutum geliştirdikleri sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

Objective: This study was conducted to evaluate patients' attitudes towards exercising their patient rights.

Methods: The study was planned in the cross-sectional design, and was conducted between the dates June 2017-September 2017. It was carried out with 326 patients who were hospitalized in Kahramanmaraş Sütçü İmam University Health Practice and Research Hospital and met the study criteria. The data of the study were collected with the Introductory Information Form and the Patient Rights Use Attitude Scale. Number-percentage distribution, mean and student t-test were used in the statistical analysis of the data.

Results: The mean age of the patients participating in the study was 51.5±17.5%, 46.3% of them were female and 53.7% of them were male. The hospitalization period of the patients was 9.4±17.8 days in average; and 48.5% of these patients were receiving treatment in Internal Diseases Clinics, and 51.5% were treated in Surgery Clinics. While 53.1% of the patients participating in the study stated that they did not know about patient rights, 54.9% stated that they did not know that there was a patient rights unit in the hospital. It was determined that the average score received by the patients from the scale was 122.0±14.8. When the gender variable and the total scores and the sub-dimensions of the scale were compared, it was found out that the scores of the female patients were higher at a statistically significant level (p=0.00) only in the organ transplantation sub-dimension. The average scores of the patients who stated that they knew that they had information on Patient Rights (p=0.00), and knew that there were Patient Rights Departments in hospitals (p=0.00) were higher. It was also determined in the present study that educational status, age group, residential area, economic status, existence of chronic disease, and previous hospitalization were not influential on the attitudes of the patients towards using Patient Rights.

Conclusion: It was observed in the present study that the scores received by the patients from the Patient Rights Use Attitude Scale were high, and therefore, it was concluded that the patients developed positive attitudes on using Patient Rights.

Kaynak Gösterimi: Oktay, A.A., Taş, F., Gülpak, M., Yel, F. (2021). Bir üniversite hastanesinde hastaların hasta haklarını kullanma tutumunun incelenmesi. *EGEHFD*, 37(2), 131-139. Doi: 10.53490/egehemsire.706867

How to cite: Oktay, A.A., Taş, F., Gülpak, M., Yel, F. (2021). Examining the attitudes of the patients at a university hospital towards using patient rights. *JEUNF*, 37(2), 131-139. Doi: 10.53490/egehemsire.706867

GİRİŞ

İnsan, tarihsel süreç boyunca dünya genelinde meydana gelen demografik değişiklikler ve tüketici hareketleri nedeniyle farklılaşarak artış gösteren hak ve özgürlüklere sahip bir varlıktır. En temel hak olarak kabul edilen yaşam hakkı ve devamlılığının sağlanması diğer bazı hakların da kullanılmasını gerektirmektedir (Kablay,2013). Bireyin insan olması yönüyle kazanmış olduğu ve yaşamı boyunca sahip olması gereken temel hak ve özgürlükler, insan hakları olarak tanımlanmıştır (Aydemir ve Özhan, 2011; Toygar ve diğerleri, 2015). Vazgeçilemez ve devredilemez gereken haklardır (Bilgin ve Diğer, 2020). Bu hakların sağlık hizmetlerinin uygulanması ile karşımıza çıkan boyutu ise hasta hakları olarak açıklanmaktadır (Aydemir ve Özhan, 2011; Toygar ve diğerleri, 2015). Hasta hakları, daha iyi bir tedavi süreci amacıyla hastaların gereksinimlerinin karşılanması doğrultusunda hasta ve sağlık çalışanları tarafından sahip çıkılması gereken haklardır (Erdem ve Akgün, 2018; Gurung ve Ghimire,2020). Hasta hakları yönetmeliğinde hasta hakları şu başlıklar altında toplanmıştır; sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı, sağlık durumu hakkında bilgi alma hakkı, hasta haklarının korunması, tıbbi girişimlerde hasta onayı, klinik araştırmalar ve diğer haklar (hasta güvenliği, dini sorumluluklar, insani değerlere saygı, ziyaret, refakat) (Hasta Hakları Yönetmeliği, 1998, Madde 1; Özer ve diğerleri, 2009).

Hasta hakları kavramı, sağlık hakkının gelişmesi ve kullanımı ile birlikte özellikle son 35-40 yılda alana yeni bir kavram olarak dahil olmuştur. Günümüzde tanı ve tedavi edici sağlık uygulamaları ve tıp dünyasındaki teknolojik gelişmelerin çok hızlı seyretmesi sonucu tedavi seçeneklerinin çoğalması, hasta haklarına olan ilgide artışa neden olmuştur (Kablay, 2013). İnsan onuruna yakışır şekilde sağlık hizmetlerinin sunulması ile hastalarda hak kayıplarının korunabilmesi ve gerektiği durumlarda hukuki yollar ile korunmayı aktif olarak kullanabilmesi, herkese eşit, erişilebilir ve devamlı hizmet sağlanması hasta haklarının en önemli hedeflerini oluşturmaktadır (Tanrıverdi, 2012).

Sağlık bakım profesyonelleri, hasta haklarını kullanma tutum seviyesinin yüksek olmasına öncelik vermektedir ve bu durum genel sağlık düzeyinin toplumlar arasında bir gelişmişlik göstergesi olarak görülmektedir (Joolae ve Hajibabae, 2012; Mohammed ve diğerleri, 2015). Sunulan sağlık bakım hizmetinin yüksek kalitede olması ve hasta hakları ihlallerine bağlı ortaya çıkan sorunların engellenmesi amacıyla yönelik bu sorumlulukların sağlık profesyonelleri tarafından çok iyi kavranması ve uygulamaya aktarılması son derece önem taşımaktadır (Tanrıverdi ve Özmen, 2011). Hastaların, hekimlerin ve hemşirelerin, hasta haklarını desteklemek ve uygun koşulları sağlamak için işbirliği içinde çalışması gerektiği vurgulanmaktadır. Hemşirelerin bu konuda hekimlerden daha fazla sorumluluğu vardır, çünkü genellikle hastalarla diğer sağlık çalışanlarından daha yakın temas halindedirler. Böylece hemşireler hasta haklarının en uygun destekçisidir. Aynı zamanda, hasta haklarının iyi uygulanması birçok avantaj sağlayabilmektedir. Örneğin; sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılması, azaltılmış maliyetler, daha hızlı hayat kurtarma, hastanelerde kalma süresinin azalması, geri dönüşü olmayan fiziksel ve manevi zarar riskinin azaltılması, ve daha da önemlisi, karar almaya katılma hakları konusunda bilgilendirilerek hastaların saygınlığının artırılması gibi noktalar ön plana çıkmaktadır (Ghanem ve diğerleri, 2015).

Son yıllarda dünyada ve ülkemizde hasta haklarının ön plana çıkmasına paralel olarak, ülkemizde konu hakkında yönetmelik (1 Ağustos 1998) ve yönergeler çıkartılmış (15 Ekim 2003, Nisan 2005), Sağlık Bakanlığı bünyesinde hizmet veren hastanelere hasta hakları ile ilgili birimler kurulmuştur (Erbil, 2009; Öztürk ve diğerleri, 2007). Bu gelişmelerin tümü, hasta haklarının önemine dikkat çekmektedir. Bundan dolayı sağlık kurumlarında hizmet veren sağlık çalışanlarının hasta hakları yönetmeliğine uygun davranmasının yanı sıra, bireyler de yönetmelikte yer alan hasta hakları konusunda bilgili olmalı ve haklarını kullanabilme noktasında büyük önem arz eden tutum ve davranışları sergilemelidirler (Zaybak ve diğerleri, 2012).

Hastaların hasta hakları kullanma tutumlarının belirlenmesi ile bireylerin hastane hizmetlerinden faydalanma ve iyi düzeyde sağlık bakım hizmeti alma imkânlarının artacağı öngörülmektedir. Aynı zamanda sağlık kurumları açısından da hastalara haklarını anlatıp davranış kazandırmaya dair yeni stratejiler belirlenmesi için de yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Hasta hakları konusunda ülkemizde yapılan çalışmaların çoğunun hastaların bilgi düzeylerine yönelik olduğu görülmektedir (Bilgin ve Diğer, 2020; Erdem ve Akgün, 2018; Ertaş ve Kıracı, 2018; Soysal ve Kuşçu, 2018; Taylan ve Baydoğan 2015). Hastaların haklarını kullanma tutumlarının saptanması ile birlikte, yapılan farkındalık ve bilgilendirme çalışmalarının hastaların ne yönde tutum geliştirdikleri üzerine sonuçlar aktarması beklenmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, hastaların hasta haklarını kullanmalarına ilişkin tutumlarını belirlemektir.

YÖNTEM

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri

Kesitsel olarak planlanan çalışma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (KSÜ) Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesinde Haziran 2017-Eylül 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışma, araştırmaya katılma kriterlerine sahip, cerrahi ve dahili bilim kliniklerinde tedavi görmekte olan hastalar ile tamamlanmıştır. Cerrahi bilimler kapsamında yer alan servisler; genel cerrahi, beyin cerrahi, ortopedi ve üroloji olmakla birlikte

dahili bilimlerde yer alan servisler; dahiliye, nöroloji, kardiyoloji ve göğüs hastalıklarıdır. Servislerin her biri 20 yataklı birimlerdir.

Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini; KSÜ Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi'nde çalışmanın yürütüldüğü tarihlerde cerrahi ve dahili bilim kliniklerinde yatarak tedavi gören tüm hastalar (N:822) oluşturmuştur.

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmada evreni bilinen örnekleme yöntemine göre %5 hata ve %95 güven aralığında araştırmanın örnekleme 263 kişi olarak hesaplanmıştır. Ancak araştırmaya katılım sağlamak isteyen gönüllü ve araştırmaya katılma kriterlerini karşılayan 326 hasta örnekleme alınmıştır. Araştırmaya dahil edilme kriterleri; kliniklerde yatarak tedavi görmesi, 18 yaş ve üstünde olması, bilinci açık, iletişim sorunu olmaması, araştırmaya katılmayı kabul etmesi olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri Tanıtıcı Bilgi Formu ve Hasta Haklarını Kullanma Tutumu Ölçeği (HHKTÖ) kullanılarak toplanmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından yüz yüze toplanmış ve her bir veri toplama formunun doldurulması ortalama 15 dakika sürmüştür.

Veri Toplama Araçları

Tanıtıcı Bilgi Formu: Tanıtıcı bilgi formu hastaların sosyodemografik özelliklerini, hastane deneyimlerini, hastanede kalış sürelerini, hasta hakları konusunda bilgili olma ve hasta hakları hakkında eğitim almış olma durumlarını belirleyen soruları kapsamaktadır. Literatür (Erzincanlı ve Zaybak, 2015; Mastaneh ve Mouseli, 2013; Mohammed ve diğerleri, 2015; Öztaş ve İyigün, 2016; Taylan ve Baydoğan, 2015) taranarak oluşturulan tanıtıcı bilgi formu 16 sorudan oluşmaktadır.

Hasta Haklarını Kullanma Tutumu Ölçeği (HHKTÖ): HHKTÖ, Erbil (2009) tarafından geliştirilerek geçerlik güvenilirliği yapılmış ve Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0,88 olarak saptanmıştır. Ölçek 29 maddeden oluşmaktadır. Beşli likert tipindeki ölçekte “her zaman kullanırım” yanıtı için 5 puan, “genellikle kullanırım” yanıtı için 4 puan, “bazen kullanırım” yanıtı için 3 puan, “genellikle kullanmam” yanıtı için 2 puan, “hiçbir zaman kullanmam” yanıtı için 1 puan verilmiştir. Ölçekten alınabilecek puan 29-145 arasındadır ve elde edilen toplam puan hasta haklarını kullanma tutumunu yansıtmaktadır. Ölçekten elde edilen puanın yükselmesi, hastaların hasta hakları kullanma tutumlarının olumlu bir şekilde geliştiğini göstermektedir. Ölçek; “Bilgi ve saygılı hizmet alma hakkı”, “Personel seçme, değiştirme, kayıtları inceleme hakkı”, “Ziyaretçi, refakatçi, güvenlik ve şikayet hakkı”, “Tedaviye onay verme ve reddetme hakkı”, “Personelden tıbbi gereklere uygun hizmet alma ve yasaklara uymasını isteme hakkı”, “Tıbbi ve ilaç araştırmalarında rıza hakkı” ve “Organ doku naklinde rıza alınması, aile planlaması kullanma ve gebeliği sonlandırma hakkı” olmak üzere 7 alt boyuttan meydana gelmektedir (Erbil, 2009). Çalışmamızdan elde edilen bulgular neticesinde Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısının 0.89 olduğu görülmüştür.

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışmaya başlamadan önce hastane kurum yönetiminden yazılı izin alınmıştır. Çalışmaya katılan hastalara bilgilendirme yapılarak gönüllü olur formu ile izin alınmıştır. “Hasta Haklarını Kullanma Tutum Ölçeği”nin çalışmada kullanılabilmesi için ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini gerçekleştiren Erbil'den e-mail aracılığı ile izin alınmıştır. KSÜ Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan (2017/05) onay alınmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin tanımlayıcı istatistik ölçümünde sayı, yüzdelik ve ortalama gibi değerler incelenmiştir. Verilerin değerlendirilmesi için nicel değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ($p>0.05$) ile yapılmıştır. Normal dağılım gösterdiği tespit edilen değişkenlerde iki grup karşılaştırmaları için student t testi uygulanmıştır. İstatistiksel anlamlılık $p<0.05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan hastaların %46.3'ü kadın, %53.7'si erkek olup, yaş ortalaması 51.5 ± 17.5 'tir. Hastaların hastanede kalış süreleri ortalama 9.4 ± 17.8 gün olup, bu hastaların %48.5'i dahili kliniklerde, %51.5'i cerrahi kliniklerde tedavi görmektedir. Hastaların %56.7'sinin kronik bir hastalığı yoktur. Çalışmaya katılan hastalardan %53.1'i hasta hakları konusunda bilgisinin olmadığını ifade ederken, %54.9'u hastanede hasta hakları birimi olduğunu bilmediğini belirtmiştir. Hastaların %90.5'i hasta hakları birimine başvuruda bulunmadığını belirtirken, %62.6'sı hastanede sunulan olanakların yeterli olduğunu ifade etmiştir (Tablo 1).

Hastaların, hasta hakları kullanma tutumu ölçeğinden (HHKTÖ) aldıkları toplam puan ortalamasının 122.09 ± 14.82 olduğu saptanmıştır. Alt boyut puan ortalamaları incelendiğinde; organ nakli alt boyutunda 8.10 ± 1.81 , bilgili hizmet alt boyutunda 34.91 ± 4.35 , personel seçme alt boyutunda 27.25 ± 5.41 , ziyaretçi hakkı alt boyutunda 17.16 ± 2.77 , tedaviyi reddetme alt boyutunda 8.37 ± 2.06 , uygun hizmet alt boyutunda 17.28 ± 2.81 ve rıza hakkı alt boyutunda 9.00 ± 1.45 puan aldıkları görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 3'te hastaların sosyodemografik özellikleri ile HHKTÖ toplam ve alt boyut puan ortalamaları karşılaştırılmalarına yer verilmiştir. Cinsiyet ile HHKTÖ toplam ve alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında, sadece organ nakli alt boyutunda kadınların puan ortalaması erkeklere oranla istatistiki olarak anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($t=2.639$, $p=0.00$). Hasta hakları hakkında bilgili olma durumu ile HHKTÖ puan ortalamalarına bakıldığında; hasta hakları konusunda bilgili olan hastaların personel seçme ($t=3.310$, $p=0.00$) ve ziyaretçi hakkı ($t=2.211$, $p=0.02$) alt boyutları ile birlikte HHKTÖ toplam puan ortalamaları ($t=2.629$, $p=0.00$) daha yüksek bulunmuş olup aradaki farkın istatistiki olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Hastanede hasta hakları birimi varlığını bilme durumu ile HHKTÖ puan ortalamaları kıyaslandığında; hastanede hasta hakları birimi olduğunu bildiğini ifade eden hastaların bilgili hizmet ($t=4.031$, $p=0.00$), personel seçme ($t=4.550$, $p=0.00$), ziyaretçi hakkı ($t=3.499$, $p=0.00$), tedaviyi reddetme ($t=2.659$, $p=0.00$), uygun hizmet ($t=2.538$, $p=0.01$), rıza hakkı ($t=2.085$, $p=0.03$) alt boyutları ve HHKTÖ toplam puan ortalamaları ($t=4.705$, $p=0.00$) anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Hastaların tedavi gördüğü klinik ile toplam ve alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında; dahili kliniklerde tedavi gören hastaların bilgili hizmet ($t=3.173$, $p=0.00$) ve ziyaretçi hakkı ($t=2.203$, $p=0.02$) alt boyutları ile birlikte HHKTÖ toplam puan ortalamalarının ($t=2.100$, $p=0.03$) cerrahi kliniklerde yatan hastalara göre istatistiki olarak anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 1. Hastaların Sosyodemografik Özellikleri

Sosyodemografik Özellikler		Toplam	
		n	%
Cinsiyet	Kadın	151	46.3
	Erkek	175	53.7
Yaş grubu	18-35	71	21.8
	36-50	68	20.8
	51-64	99	30.4
	65 ve üzeri	88	27.0
Medeni Durum	Evli	258	79.4
	Bekâr	67	20.6
Öğrenim durumu	Okur yazar değil	50	15.3
	Okur yazar	44	13.5
	İlkokul mezunu	102	31.3
	Ortaokul mezunu	46	14.1
	Lise mezunu	48	14.8
Kronik hastalık	Üniversite mezunu	36	11.0
	Var	141	43.3
Tedavi gördüğü klinik	Yok	185	56.7
	Dahili klinik	158	48.5
Hasta hakları hakkında bilgi	Cerrahi klinik	168	51.5
	Var	153	46.9
Hasta hakları birimini bilme durumu	Yok	173	53.1
	Biliyor	147	45.1
Hasta haklarına başvurma durumu	Bilmiyor	179	54.9
	Evet	31	9.5
Hastanede Sunulan Olanakların Yeterlilik durumu	Hayır	295	90.5
	Yeterli	202	62.6
	Yetersiz	33	10.1
	Kısmen	89	27.3

Tablo 2. Hasta Haklarını Kullanma Tutumu Toplam ve Alt Boyut Puan Ortalamaları

Hasta Haklarını Kullanma Tutumu Ölçeği	n	Minimum	Maximum	Ort ± SS
Organ Nakli	326	2.00	10.00	8.10 ± 1.81
Bilgili Hizmet	326	22.00	40.00	34.91 ± 4.35
Personel Seçme	326	0.00	35.00	27.25 ± 5.41
Ziyaretçi Hakkı	326	0.00	20.00	17.16 ± 2.77
Tedavi Reddetme	326	2.00	10.00	8.37 ± 2.06
Uygun Hizmet	326	0.00	20.00	17.28 ± 2.81
Rıza Hakkı	326	2.00	10.00	9.00 ± 1.45
Toplam HHKTÖ Puanı	326	54.00	145.00	122.09 ± 14.82

Eğitim durumu, yaş grubu, yaşadığı yer, ekonomik durum, kronik hastalığın varlığı ve daha önce yatarak tedavi görme durumunun hasta haklarını kullanma tutumları üzerinde etkili olmadığı saptanmıştır.

Tablo 3. Hastaların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Hasta Haklarını Kullanma Tutumlarının Karşılaştırılması

Hasta Haklarını Kullanma Tutumu Ölçeği	Cinsiyet		Hasta Hakları Hakkında Bilgili Olma Durumu						Hasta Hakları Birimi Bilgisi			Tedavi Gördüğü Klinik				
	Erkek		Bilgisi var		Bilgisi yok		Bilgisi var		Bilgisi yok		Dahili klinik		Cerrahi klinik			
	Ort ± SS	t	Ort ± SS	p	Ort ± SS	t	Ort ± SS	p	Ort ± SS	t	Ort ± SS	p	Ort ± SS	t	p	
Organ Nakli	8.38±1.7	2.639	7.85±1.8	0.00	8.07±1.88	8.12±1.75	-2.16	0.82	8.17±1.89	8.01±1.75	0.786	0.43	8.00±1.91	8.19±1.71	-0.974	0.33
Bilgili Hizmet	35.1±4.2	0.981	34.6±4.4	0.981	35.22±3.97	34.63±4.66	1.230	0.22	35.95±3.99	34.03±4.46	4.031	0.00	35.70±4.06	34.19±4.48	3.173	0.00
Personel Seçme	26.7±6.1	1.541	27.6±4.7	1.541	28.30±5.27	26.33±5.39	3.310	0.00	28.70±4.61	26.02±5.75	4.550	0.00	27.64±5.35	26.95±5.41	1.166	0.24
Ziyaretçi Hakkı	17.2±2.8	0.678	17.0±2.6	0.678	17.52±2.72	16.84±2.76	2.211	0.02	17.75±2.54	16.68±2.87	3.499	0.00	17.51±2.43	16.83±3.04	2.203	0.02
Tedavi Reddetme	8.44±2.0	0.590	8.30±2.0	0.590	8.51±1.96	8.23±2.14	1.240	0.21	8.69±1.86	8.08±2.18	2.659	0.00	8.52±1.99	8.25±2.09	1.226	0.22
Uygun Hizmet	17.2±3.0	0.142	17.3±2.6	0.142	17.58±2.76	17.02±2.85	1.768	0.07	17.71±2.40	16.92±3.08	2.538	0.01	17.50±2.72	17.10±2.88	1.271	0.20
Rıza Hakkı	9.0±1.6	0.030	9.0±1.3	0.030	9.15±1.27	8.88±1.59	1.650	0.10	9.19±1.22	8.85±1.61	2.085	0.03	9.04±1.57	8.98±1.34	0.386	0.70
Toplam HUKTÖ Puanı	122.2±15.57	0.226	121.9±14.1	0.226	124.37±14.40	120.08±14.97	2.629	0.00	126.19±13.19	118.62±15.32	4.705	0.00	123.94±14.01	120.52±15.30	2.100	0.03

TARTIŞMA

Hasta haklarının uygulanması, sağlık hizmeti sunum sisteminin iyileştirilmesine, hastaların memnuniyetine, hastanede kalış süresinin kısalmasına ve hastalar ve sağlık personeli arasında eşit sorumluluk paylaşımını sağlamaktadır (Masood ve diğerleri, 2016). Bu kapsamda en önemli nokta, hastaların hasta hakları konusunda bilgili olmalarının yanı sıra bu bilgilerini tutuma dönüştürmeleridir. Çünkü hastaların bilgi düzeylerinin ölçülerek yetersiz kalınan noktaların tamamlanması ancak bu sayede olabilir. Aynı zamanda var olan yetersizlikler geliştirilebilir ve yeni planlamalara olanak sağlanabilir (Erzincanlı ve Zaybak, 2015). Çalışmamızda hastaların hasta haklarını kullanma tutumlarının yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Ülkemizde yapılan konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; Kalaycı ve Duruk (2020) tarafından 400 hastanın katılımı ile gerçekleşen çalışmada HHKTÖ toplam puan ortalamaları 115.61±19.42, Soysal ve Mahanoğlu (2018) tarafından bir aile sağlığı merkezine gelen 100 hasta ile yapılan çalışmada 115.09±18.59, Yousefzadeh ve diğerleri (2017) tarafından 85 ebelik öğrencisi ile yapılan çalışmada 145.40±12.33, Erzincanlı ve Zaybak (2015)'in 136 hasta ile yaptıkları çalışmada 125.61±16.19, Çelik ve Taşhan (2014) tarafından 171 birey ile yapılan çalışmada bireylerin HHKTÖ toplam puan ortalamaları 118.07±14.55 bulunmuştur ve hastaların hasta haklarını kullanma tutumlarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Çelik ve Taşhan, 2014; Erzincanlı ve Zaybak, 2015; Kalaycı ve Duruk, 2020; Soysal ve Mahanoğlu, 2018; Yousefzadeh ve diğerleri, 2017). Gurung ve Sapkota (2019) tarafından 72 hasta ile yapılan çalışmada katılımcıların hasta haklarına ilişkin farkındalık düzeyine bakıldığında, ankete katılanların %59.72'sinin yüksek farkındalığa sahip olduğu görülmüştür (Gurung ve Sapkota, 2019). Bu sonuçlar çalışma bulgularımızı destekler niteliktedir. Gurung ve Ghimire (2020) tarafından 122 hemşire ile yapılan çalışmada katılımcıların yarısının hasta hakları konusunda tutum geliştirdikleri tespit edilmiştir (Gurung ve Ghimire, 2020). Öztaş ve İyigün (2016) tarafından 100 hasta ile yapılan çalışmada HHKTÖ toplam puan ortalaması 86.61±47.83 olarak orta seviyede bulunmuştur (Öztaş ve İyigün, 2016). Mohammed ve diğerleri (2015) tarafından 100 hasta ve 100 hemşire ile yapılan çalışmada hastaların hasta hakları farkındalık düzeylerinin orta düzeyde olduğu saptanmıştır (Mohammed ve diğerleri, 2015). Mastaneh ve Mouseli (2013) tarafından 200 hasta ile yapılan çalışmaya göre katılımcıların %59.4'ünün hasta hakları farkındalıklarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Mastaneh ve Mouseli, 2013). Tanrıverdi (2012) tarafından 110 hasta ile yapılan çalışmada hastaların hasta haklarının farkındalığının orta düzeyde olduğu görülmüştür (Tanrıverdi, 2012). Zaybak ve diğerleri (2012) tarafından yapılan çalışma yatarak tedavi görmekte olan 196 hasta ile tamamlanmıştır ve hastaların hasta hakları kullanma tutumu puan ortalamalarının düşük olduğu belirlenmiştir (Zaybak ve diğerleri, 2012). Younis ve diğerleri (2017) tarafından 263 hasta ile yapılan çalışmada katılımcıların hasta hakları farkındalıklarının çok düşük olduğu tespit edilmiştir (Younis ve diğerleri, 2017). Çalışmamızda örneklem gruplarının farklı olması ve aynı zamanda son yıllarda bireyler üzerindeki etkisi artan kitle iletişim araçları aracılığı ile yapılan farkındalık çalışmalarının hastalarda haklarını kullanma tutumları yönünden olumlu etkiler gösterdiği şeklinde yorumlanmıştır.

Cinsiyet ile ölçeğin toplam ve alt boyut puanları karşılaştırıldığında; ölçekten alınan toplam puan ortalaması kadınlarda yüksek bulunmakla birlikte bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Alt boyutlar incelendiğinde sadece organ nakli alt boyutunda kadınların puan ortalaması istatistiki olarak anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde; Çelik ve Taşhan (2014) tarafından yapılan çalışmada erkeklerin HHKTÖ puan ortalamaları 119.95±14.58 iken kadınların HHKTÖ puan ortalamaları 116.16±14.36'dır. Araştırmada cinsiyet ile HHKTÖ puan ortalaması karşılaştırması anlamlı bulunmamıştır (Çelik ve Taşhan, 2014). Mohammed ve diğerleri (2015) tarafından 100 hasta ve 100 hemşire ile yapılan çalışmalarında hastalardan elde edilen bulgulara göre kadın ve erkeklerin hasta haklarını kullanma tutumu puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır (Mohammed ve diğerleri, 2015). Erzincanlı ve Zaybak (2015) tarafından yapılan çalışmada, hastaların hasta hakları kullanma tutum ölçeği puan ortalaması erkeklerde daha yüksek çıkmasına karşın istatistiki anlamlılık görülmemiştir (Erzincanlı ve Zaybak, 2015). Tanrıverdi (2012) tarafından yapılan çalışmada, hastaların hasta hakları farkındalıkları ile cinsiyetleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır (Tanrıverdi, 2012). Mastaneh ve Mouseli (2013) tarafından 200 hasta ile yapılan çalışmada, katılımcıların hasta hakları farkındalık düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (Mastaneh ve Mouseli, 2013). Zaybak ve diğerleri (2012) tarafından yapılan çalışmada, kadın hastaların ziyaretçi, refakatçi, güvenlik ve şikayet hakkı alt boyut puan ortalamalarının erkek hastaların puan ortalamalarına göre daha yüksek bulunduğu ve gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır (Zaybak ve diğerleri, 2012). Agrawal, Souza ve Seetharam (2017) tarafından 350 hasta ile yapılan çalışmaya göre kadınların, 21 hasta hakları maddesinin 11'inde erkeklere göre haklarının daha fazla farkında oldukları tespit edilmiştir (Agrawal, Souza ve Seetharam, 2017). Soysal ve Mahanoğlu (2018) tarafından yapılan çalışmada kadınların tıbbi ve ilaç araştırmalarında rıza hakkı ve organ-doku naklinde rıza alınması, aile planlaması kullanma ve gebeliği sonlandırma hakkı alt boyutu puan ortalamaları erkeklere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (Soysal ve Mahanoğlu, 2018). Kırılmaz ve diğerleri (2018) tarafından yapılan çalışmada, sağlık hizmeti ve hasta güvenliği ile ilgili hasta hakları farkındalığı ile aydınlatma ve personel ile ilgili hasta hakları farkındalığı düzeyleri kadınlarda yüksek bulunmasına rağmen anlamlı fark görülmemiştir (Kırılmaz ve diğerleri, 2018). Kalaycı ve Duruk (2020) tarafından 400 hastanın katılımı ile yapılan çalışmada kadın katılımcıların hasta haklarını kullanma tutum

puanı, erkek katılımcıların puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur (Kalaycı ve Duruk, 2020). Bilgin ve Diğer (2020) tarafından yatarak tedavi gören 247 hasta ile yapılan çalışmada kadınların hasta hakları bilgi ve sorumluluk düzeyleri erkeklere oranla yüksek bulunmasına karşın aralarında istatistiki anlamlılık tespit edilmemiştir (Bilgin ve Diğer, 2020). Toplum ve aile yaşantısı doğrultusunda kadına biçilen rollerin gereği, sorumlulukları ve yaşamın her alanında aktif olmasını gerekli kılan duyarlılıkları açısından kadınlar erkeklere oranla daha hassastır. Bu hassasiyetin getirisi olarak bilme ve öğrenme arzusundaki artışa bağlı olarak hasta hakları bilgi ve tutumlarının yüksekliği ile neticelendiği düşünülmektedir.

Hasta hakları hakkında bilgisi olma durumlarına göre hastaların hasta hakları kullanma tutum puan ortalamalarına bakıldığında; hasta hakları hakkında bilgisi olan hastaların ölçekten aldıkları puan ortalaması daha yüksek bulunmuş olup aradaki farkın istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Ülkemizde yapılan diğer araştırmalara bakıldığında; Kalaycı ve Duruk (2020) tarafından yapılan çalışmada; hasta hakları konusunda bilgisi olan katılımcıların hasta haklarını kullanma tutumu puanı, hasta hakları konusunda bilgisi olmayan katılımcıların puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur (Kalaycı ve Duruk, 2020). Zaybak ve diğerleri (2012) tarafından yapılan çalışmada, hasta haklarından haberdar olmadığını bildiren hastaların, personel seçimi, değiştirme, kayıtların incelenmesi hakkı, tedaviye onay verme ve reddetme hakkı ve organ doku naklinde izin alınması, aile planlaması kullanma ve gebeliği sonlandırma hakkı alt boyut puan ortalamalarının haberdar olan hastalara göre anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir (Zaybak ve diğerleri, 2012). Erzincanlı ve Zaybak (2015) tarafından yapılan çalışmada hastaların hasta hakları konusunda bilgisi olduğunu bildiren hastaların, alt boyut ve HHKTÖ toplam puan ortalamalarının diğer hastalara göre anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir (Erzincanlı ve Zaybak, 2015). Çelik ve Taşhan (2014) tarafından yapılan araştırmada hasta hakları konusunda bilgi alan bireylerin HHKTÖ puan ortalamaları 120.80 ± 14.56 iken, bilgi almayan bireylerin puan ortalaması 114.82 ± 13.95 bulunmuştur. Aradaki fark istatistiksel olarak önemli çıkmıştır (Çelik ve Taşhan, 2014). Bu çalışmalar araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir. Çalışma grubumuzun %60.1'i okuma yazma bilmeyen ve ilkokul mezunu bireylerden oluşmasına rağmen, hasta hakları konusunda bilgili olmalarında medyanın yüksek oranda etkisi olduğu düşünülmüştür. Hasta haklarını medya ve iletişim araçları ile öğrenmenin, hastaların haklarını kullanmaları üzerine tutum ve davranış geliştirmeleri yönünde etkili olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Hemşirelerin eğitici rollerini kullanarak hasta hakları konusunda eğitimler planlaması ve yataklı servislerin girişlerine afiş ve broşürler asılarak hasta haklarına kolay ulaşılabilirliği sağlaması gibi faaliyetler ile hastaların bilgi düzeyini artırarak olumlu yönde tutum geliştirme süreçlerinde yararlı olacaktır.

Çalışmamızdan elde ettiğimiz bulgulara göre, hastanede hasta hakları birimi olduğunu bildiğini ifade eden hastaların ölçekten aldıkları puan ortalaması yüksek bulunmuş olup aradaki farkın istatistiki olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Aydemir ve Özhan (2011) tarafından yapılan çalışmada hasta ve yakınlarının %48.6'sı haklarının ihlal edilmesi durumunda nerelere başvurabileceğini bildiğini belirtirken, %61'i hastanedeki hasta hakları biriminin yerini bilmediklerini ifade etmiştir (Aydemir ve Özhan, 2011). Taylan ve Baydoğan (2015) tarafından hasta ve yakınlarının katılımı ile yapılan çalışmaya göre; katılımcıların %46.3'ü hasta haklarının ihlali ve uygulanmaması durumunda hangi birime başvuracağını bildiğini ifade ederken, %58.7'si sağlık kurumunda hasta hakları biriminin yerini bildiğini belirtmiştir (Taylan ve Baydoğan, 2015). Hastaların hastanede hasta hakları birimi olduğunu bilmeleri, haklarını kullanma ve herhangi bir ihlal olması durumunda başvuruda bulunma konusunda bilinçli olduklarını göstermesi açısından çok önemlidir. Bu birimleri biliyor olmaları ile haklarını kullanma yönünde tutum geliştirmiş oldukları düşünülmüştür. Çalışmamızda katılımcıların %54.9'u hasta hakları birimi olduğunu bilmediğini ifade etmiştir. Bu oranı düşürmek ve bireylerde hasta hakları konusunda farkındalık yaratmak amacıyla; her hastaya muayene sonrasında memnuniyet anketleri uygulaması kapsamında hasta hakları konusunda da sorular yöneltilebilir ve 26 Ekim Hasta Hakları günü kapsamında kitle iletişim araçları (televizyon, sosyal medya, sms vs) ile haklar ve ihlal durumunda başvuruda bulunabilecekleri birimler konusunda bilgilendirmeler yapılabilir.

Çalışmamızda dahili kliniklerde tedavi gören hastaların hasta haklarını kullanma tutumları cerrahi kliniklerde yatan hastalara göre istatistiki olarak anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde; araştırmamızdan elde edilen bulguların aksine, Toygar ve diğerleri (2015) tarafından yapılan çalışmada hasta hakları uygulamalarına ilişkin algılamaları değerlendirilmiş olup genel cerrahi servisinde tedavi gören hasta ve yakınlarının, bilgilendirme alt boyutu puan ortalamalarının anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir (Toygar ve diğerleri, 2015). Özer ve diğerleri (2009) tarafından yapılan çalışmada Göğüs Cerrahisi ve Üroloji kliniklerinde yatarak tedavi gören hastaların bilgi puanlarının diğer cerrahi kliniklerde tedavi gören bireylere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Özer ve diğerleri, 2009). Dahili kliniklerde yatan hastaların daha uzun süre tedavi görmeleri nedeniyle hasta hakları konusunda daha fazla bilgi ve tutum geliştirdikleri düşünülmüştür.

SONUÇ

Çalışmaya katılan bireylerin hasta haklarını kullanma tutum ölçeği puan ortalamasının yüksek olduğu ve bu kapsamda hastaların hasta haklarını kullanmaları doğrultusunda olumlu yönde tutum geliştirdikleri sonucuna varılmıştır.

Çalışmada yer alan hastaların hasta hakları kullanma tutumları ile cinsiyetleri arasında anlamlı ilişkinin olmadığı diğer bir deyiş ile kadın ve erkek hastaların hasta hakları kullanma tutumlarının benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırmada bireylerin hasta hakları konusunda bilgi sahibi olmalarının geliştirdikleri tutumları üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda öneriler şu şekildedir;

- Eğitim birimleri, kitle iletişim araçları ve medya gibi benzeri yollarla hasta hakları konusunda bilgilendirmeler artırılmalı,
- Hekimlerin ve hemşirelerin hasta hakları konusunda bilgi ve uygulamalarını güncellemeleri için hizmet öncesi (oryantasyon dönemi) ve hizmet içi eğitim programları geliştirilmeli,
- Hastane, hasta haklarını, hastane personeli ve hastalar tarafından görülebilecek uygun bir yerde saklamalı,
- Hemşireler, her bir hasta dosyasına hasta hakları belgesini iliştiirmeli ve başvuru sırasında veya herhangi bir zamanda hastanın talebi üzerine hasta haklarının bir kopyasını hastaya vermeli,
- Hekimlerin ve hemşirelerin hasta haklarına ilişkin uygulamalarını izlemek için kalite tedbirleri / göstergeleri geliştirilmeli,
- Tüm sağlık personeli hasta hakları konusunda kurumsal düzeyde bilgilendirilmeli, toplumun bu konudaki bilgi düzeyinin yükseltilmesi ve tutuma dönüştürmenin artırılması için sağlık hizmeti veren tüm kuruluşlar etkin rol almalıdır.

YAZAR KATKISI

A.A.O.: Çalışmanın planlanması, literatür taraması, verilerin toplanması, çalışmanın raporlaştırılması, çalışmanın yayınlanması (%25)

F.T.: Çalışmanın planlanması, literatür taraması, verilerin toplanması, çalışmanın raporlaştırılması (%25)

M.G.: Çalışmanın planlanması, verilerin analizi ve yorumlanması, çalışmanın raporlaştırılması (%25)

F.Y.: Çalışmanın planlanması, verilerin analizi ve yorumlanması, çalışmanın raporlaştırılması (%25)

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Ayrıca sorumlu olduğumuz araştırmada herhangi bir firma ile çıkar ilişkisi bulunmamaktadır. Araştırma ile ilgili herhangi bir projeden ya da firmadan destek alınmamıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışma boyunca Helsinki Deklarasyonu kurallarına riayet edilmiştir.

Maddi Destek

Çalışmayı maddi olarak destekleyen kişi/kuruluş yoktur.

KAYNAKLAR

- Agrawal, U., Souza, B. C. D., Seetharam, A. M. (2017). Awareness of patients' rights among inpatients of a tertiary care teaching hospital– a cross-sectional study. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*, 11(9), IC01-IC06. DOI: 10.7860/JCDR/2017/24961.10544
- Aydemir, İ., Özhan, A. (2011). Hasta hakları uygulamalarının hasta ve yakınları tarafından değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal*, 22(1), 85-104.
- Bilgin, R., Diğer, H. (2020). Hastanede yatan bireylerin, hasta hakları ve sorumlulukları konusundaki bilgi düzeyleri: Tokat ilindeki bir devlet hastanesi örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 307-327.
- Çelik, H., Taşhan, S.T. (2014). Bireylerin hasta haklarını kullanma tutumlarının sağlık çalışanlarına yönelik şiddet düşüncesiyle ilişkisinin belirlenmesi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 1(2), 89-98.
- Erbil, N. (2009). Hasta haklarını kullanma tutumu ölçeğinin geliştirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 824-837.
- Erdem, Ö., Akgün, H.S. (2018). Hasta ve sağlık çalışanlarının, hasta hakları konusunda bilgi düzeyleri: bir müdahale çalışması. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(3), 518-524.
- Ertaş, H., Kırac, F.Ç. (2018). Hastaneye müracaat eden hastaların hasta hakları konusundaki bilgilerinin ölçülmesi. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(27), 2939-2945.

- Erzincanlı, S., Zaybak, A. (2015). Hastaların hasta haklarını kullanma tutumunun incelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 31(1), 39-51.
- Ghanem, M., Megahed, H., Mohamed Aly, N.A.E. (2015). Practice of patient's rights among physicians and nurses in two Egyptian hospitals from patients' perspective. *Journal of Natural Sciences Research*, 5(16), 159-169.
- Gurung, T., Ghimire, S. (2020). Knowledge and attitude regarding patients right among nurses in a teaching hospital: a descriptive cross-sectional study. *J Nepal Med Assoc*, 58(222), 88-93. doi: 10.31729/jnma.4661
- Gurung, S., Sapkota R. (2019). Awareness regarding patient rights among hospitalized patients in a hospital of Rupandehi. *Journal of Universal College of Medical Sciences*, 7(19), 51-54. DOI: <https://doi.org/10.3126/jucms.v7i1.24693>
- Hasta Hakları Yönetmeliği (1998). T.C. Resmi Gazete. Sayı: 23420, Tarih: 01 Ağustos 1998.
- Joolae, S., Hajibabae, F. (2012). Patient rights in Iran: a review article. *Nursing Ethics*, 19(1), 45-57. DOI: 10.1177/0969733011412100
- Kalaycı, F., Duruk, N. (2020). Evaluation of patients' attitudes towards using patient rights. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care TJFMPC*, 14(4), 621-632. DOI: 10.21763/tjfm.767160
- Kablay, S. (2013). Sağlık emekçilerinin gözünden hasta hakları uygulaması. *İnsan Hakları Yıllığı*, 31, 63-82.
- Kırılmaz, H., Fıçıcı, Y., Şimşir, İ. (2018). Hasta hakları farkındalığına yönelik bir araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(41), 233-258.
- Masood, S., Rahman, M., Mahmood, H., Nisar, S., Mohsin, S. (2016). Awareness among hospitalized patients of their rights: a cross sectional survey from tertiary care hospital of Rawalpindi. *Pak Armed Forces Med J*, 66(5), 651-656.
- Mastaneh, Z., Mouseli, L. (2013). Patients awareness of their rights: insight from a developing country. *International Journal of Health Policy and Management*, 1(2), 143-146. doi: 10.15171/ijhpm.2013.26
- Mohammed, S.A., Shabla, A.S., Wehieda, S.M. (2015). Patients' rights: patients' and nurses' perspectives. *IOSR Journal of Nursing and Health Science (IOSR-JNHS)*, 4(4), 54-60. DOI: 10.9790/1959-04475460
- Özer, N., Özlü, Z.K., Sarıtaş, S. (2009). Cerrahi kliniklerde tedavi gören hastalar haklarını biliyorlar mı? *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(4), 19-28.
- Öztaş, B., İyigün, E. (2016). Kalp-damar cerrahisi geçirmiş hastaların hasta hakları kullanma tutumlarının belirlenmesi. *Gülhane Tıp Derg*, 58, 256-260. doi: 10.5455/Gülhane.174094
- Öztürk, H., Yılmaz, F., Hindistan, S., Çilingir, D., Yesilçiçek, K. (2007). Hekim, hemşire ve hastaların hastanede uygulanan hasta haklarını değerlendirmeleri. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku Tarihi Dergisi*, 15(3), 145-152.
- Soysal, A., Kuşçu, F. N. (2018). Hasta hakları: üniversite öğrencileri üzerinde bir uygulama. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 102-111.
- Soysal, A., Mahanoğlu, E. (2018). Hastaların hasta haklarını kullanma tutumlarının belirlenmesi: birinci basamak sağlık kuruluşunda bir araştırma: (Hatay ili örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(30), 138-158.
- Tanrıverdi, H. (2012). Hastaların, hasta hakları konusundaki farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *TSA*, 16(3), 101-122.
- Tanrıverdi, H., Özmen, M.E. (2011). Sağlık çalışanlarının hasta haklarına ilişkin bilgi düzeylerinin hasta memnuniyetine etkisi. *TSA*, 15(3), 85-109.
- Taylan, H.,H., Baydoğan, T. (2015). Hasta ve yakınlarının hasta hakları ve "hasta hakları birimi" hakkındaki bilgi düzeylerinin ve faydalanma durumlarının araştırılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55), 248-256.
- Toygır, Ş.A., Akyürek, Ç.E., Turaç, İ.S. (2015). Hasta hakları uygulamalarına ilişkin tarafların görüşleri: bir eğitim ve araştırma hastanesi örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 136-159.
- Younis, A.A., Hassan, A.H., Dmyatti, E.M., Elmubarak, M.A., Alterife, R.A., Salim, R.E.,... Ahmed, W.S. (2017). Awareness and practice of patients' rights among hospitalized patients at Wad-Medani Teaching Hospital, Sudan. *East Mediterr Health J.*, 23(2), 80-86.
- Yousefzadeh, S., Zahani, M., Mazlom, S.R., Feyzabadi, M.G. (2017). Knowledge and attitude of midwifery students towards observing the ethical and legal standards of patients' rights. *Journal of Midwifery and Reproductive Health*, 5(3), 978-987. DOI: 10.22038/jmrh.2017.8888
- Zaybak, A., Eşer, İ., İsmailoğlu, E.G. (2012). Bir üniversite hastanesinde hastaların hasta haklarını kullanma tutumunun incelenmesi. *İ.Ü.F.N. Hem. Derg.*, 20(2), 104-111.

